Н. Б. Демчишак,

*д. е. н., професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: 0000-0001-6852-7405

У. Т. Тихонька,

*студентка, спеціальність "Фінанси, банківська справа та страхування",
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: 0000-0002-0284-005X

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.6.52

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА НАПОВНЮВАНІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ

N. Demchyshak,

*Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Finance,
Money Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv*

U. Tykhonka,

Student of the Department of Finance, banking and insurance, Ivan Franko National University of Lviv

THE IMPACT OF FISCAL DECENTRALIZATION ON THE FILLING OF LOCAL BUDGETS
IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES AND THE DIGITALIZATION OF PUBLIC SERVICES

У статті обґрунтовано сутність фіскальної децентралізації на основі узагальнення й систематизації підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до її тлумачення. Проаналізовано наповнюваність місцевих бюджетів в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Аргументовано необхідність збалансування податкових надходжень до бюджетів територіальних громад за рахунок зростання частки місцевих податків. Визначено переваги та недоліки фіскальної децентралізації. З'ясовано сучасні способи цифровізації національної економіки та їх вплив на наповнюваність бюджетів й функціонування територіальних громад. Доведено важливість цифровізації державних послуг у сприянні бізнес-ініціатив на місцях та підвищенні якості життя громадян. Перспективи для подальших наукових розвідок формує необхідність вирішення проблем управління громадами, наповнення їх бюджетів й реалізації покладених державою повноважень.

The development of economic relations between the central government and the regions is manifested in the division of powers between the government and local governments. The purpose of fiscal decentralization is to provide local governments with financial resources sufficient to exercise their powers. It is expressed in the fiscal independence of local governments to decide on the formation of the tax base, determining the rates of relevant local taxes and fees, as well as the formation of the structure of expenditures for the provision of public goods to the population. The essence of fiscal decentralization is substantiated in the article on the basis of generalization and systematization of approaches of domestic and foreign scientists to its interpretation. The filling of local budgets in Ukraine in the conditions of fiscal decentralization is analyzed. Wider powers of local authorities and transfers to exercise these powers will allow them to invest in community development. Local authorities will also receive incentives to improve the local business climate in order to collect more taxes and thus have more funds for local development. The necessity of balancing tax revenues to the budgets of territorial

communities due to the growth of the share of local taxes is argued. The advantages and disadvantages of fiscal decentralization are identified. The modern ways of digitalization of the national economy and their influence on the filling of budgets and the functioning of territorial communities are clarified. The importance of digitalization of public services in promoting business initiatives on the ground and improving the quality of life of citizens has been proved. Digital transformation is based on the use of modern technologies such as blockchain, artificial intelligence, etc. in business. Their application allows to increase the coverage of the target audience, reduce operating costs, provide new digital services, improve the quality of services provided. Prospects for further research are formed by the need to address the problems of community management, filling their budgets and the implementation of state powers.

Ключові слова: децентралізація, фінансова децентралізація, територіальні громади, цифровізація, державні послуги, онлайн-послуги.

Key words: decentralization, fiscal decentralization, territorial communities, digitization, public services, online services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досягнення цілей сталого розвитку країни можливе в умовах забезпечення ефективного функціонування й розвитку територіальних громад в Україні, що створені за підсумками адміністративно-територіальної реформи наприкінці 2020 року. Водночас актуалізуються проблеми фінансової незалежності та здатності громад реально фінансувати власні потреби із місцевих бюджетів на основі стабільного й достатнього рівня їх наповнюваності. Також вирішення цих проблем повинно відбуватись в умовах цифрової трансформації в Україні та надання переважної більшості державних послуг онлайн, а також формування нових підходів до роботи органів місцевого самоврядування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню різних аспектів фінансової децентралізації та розвитку територіальних громад присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, Є. Ананьєвої, Н. Бикадорової, З. Варналія, В. Грома, О. Євтушенка, О. Клименко, В. Кміть, М. Крупки, А. Кулая, М. Кульчицького, Р. Паславської, Т. Пономарєвої, Ю. Раделицького, В. Радика, І. Руденко, Ч. Тібу та ін. Втім, сучасні реалії становлення інституту територіальних громад в Україні в контексті фінансових труднощів й структурних трансформацій в економіці та пов'язаних із ними очікувань у соціумі зумовлюють потребу в продовженні наукових пошуків у цьому напрямі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження впливу фінансової децентралізації на наповнюваність місцевих бюджетів в умовах розвитку територіальних громад та цифровізації державних послуг в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потрібно відзначити, що децентралізація (від лат. de — "заперечення", centralize — "середній, центральний") означає "знищення, скасування або ослаблення централізації й розширення прав низових органів управління". Термін "децентралізація" (у світовій англійській правовій теорії "decentralization") передбачає поділ усіх адміністративних прав на ті, що належать до компетенції держави, і такі, що делегуються безпосередньо громаді. З позиції розподілу функцій між рівнями управління виділяються такі види децентралізації: політичну, адміністративну і фінансову (фінансову) [7, с. 65—66].

Отже, розглянемо детальніше поняття "фінансова децентралізація". Його тлумачення в наукових публікаціях багатьма вченими, як вітчизняними, так і зарубіжними, дає змогу стверджувати про певну диференціацію наукових позицій фахівців. Порівняємо різні підходи до визначення сутності цього поняття.

Основоположником теорії фінансової децентралізації вважається американський економіст Ч. Тібу, який стверджував, що "фінансова децентралізація підвищує конкуренцію серед місцевої влади, що у кінцевому підсумку обмежує обсяг суспільного сектору; децентралізація підвищує ефективність, оскільки місцева влада має кращу інформацію про потреби своїх резидентів, на відміну від центральної влади" [16, с. 80]. Зокрема, Ч. Тібу вважав, що саме фінансова децентралізація дає змогу субнаціональним органам управління отримувати автономію щодо фінансування і забезпечення населення суспільними товарами й послугами. Така автономія властива фінансній політиці США. Інші країни порівняно нещодавно дійшли висновку, що децентралізація є політично необхідною. Тобто вчений довів, що за умови фінансової автономії субнаціональних органів управління публічні видатки відповідатимуть індивідуальним уподобанням споживачів згідно з їхніми потребами [10].

На думку Н. Бикадорової, під фінансовою децентралізацією слід розуміти процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і локальним рівнями управління [2, с. 146]. Водночас В. Гром, А. Кулай фінансову децентралізацію розглядають як процес, пов'язаний з передачею окремих доходів або їх частини до структури доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, а також встановлення податків і місцевих зборів і навіть визначення власної податкової політики [4, с. 26].

Отже, виходячи з вищевказаних визначень, під фінансовою децентралізацією можна розуміти процес, пов'язаний з передачею певної частини обов'язків, відповідальності та повноважень "на місця" від центральних органів влади та управління в державі, кінцевою метою чого є підвищення ефективності формування, розподілу та перерозподілу національних фінансових ресурсів.

Потрібно зауважити, що загалом виділяють три основні моделі розподілу фінансових ресурсів між рівнями державної влади і місцевого самоврядування. В основі першої моделі лежить повне розмежування податків між рівнями державної влади і місцевого самоврядування. Це означає, що є як мінімум три види автономних податків: податки центрального уряду, податки регіональних влад, податки місцевого самоврядування (модель застосовується у США, Канаді). Основу другої моделі складає зафіксований у законодавстві пайовий розподіл основних податків між рівнями державної влади та місцевого самоврядування (наприклад, на фіксованій основі у Федеративній Республіці Німеччина між федерацією та землями розподіляється податок на додану вартість). В основу третьої моделі розподілу фінансових ресурсів між рівнями державної влади та місцевого самоврядування закладено принцип, згідно з яким усі рівні державної влади і місцевого самоврядування мають спільну податкову базу. Кожен з рівнів

державної влади і місцевого самоврядування в певних межах може встановлювати власні ставки оподаткування. Таким чином, загальна ставка оподаткування є сумарною ставкою усіх рівнів державної влади і місцевого самоврядування (наприклад, у Швеції ставки прибуткового податку з громадян встановлюються центральним урядом, органами влади у регіонах, а також комунами). Водночас інколи виокремлюють ще одну особливу "радянську модель" розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади, яка сформувалася в СРСР у 30-х роках. В її основі була пайова участь рівнів державної влади у розподілі податків за нормативами, які щороку встановлювались органами державної влади вищого рівня [13, с. 17]. Безумовно, у чистому вигляді на практиці жодна з перелічених моделей розподілу фінансових ресурсів між рівнями державної влади і місцевого самоврядування не використовується, як правило, адаптовані змішані форми, що по суті спостерігається і в Україні, де упродовж майже 20 років мали місце дискусії серед науковців та практиків щодо оптимальної моделі фіскальної децентралізації в державі. Такі дискусії, на наш погляд, набули чітких обрисів по суті у 2004—2005 рр., коли на рівні Кабінету Міністрів України були введені посади відповідальних осіб за ці аспекти. Водночас надмірна увага приділялась питанням врахування певної історичної специфіки функціонування бюджетної системи, певною мірою мав місце брак політичної волі на найвищому рівні, щоб завершити реформу.

У свою чергу аж у 2010 р. в Україні з'явився Податковий кодекс, який впорядкував податкову систему й дещо спростив механізми адміністрування. За декілька років на інституційному рівні активно почалися дискутуватись програми децентралізації, першими кроками до впровадження якої став значний перерозподіл податків на місцевому рівні. Так, 28 грудня 2014 р. було прийнято Закони України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин" і "Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законів України щодо податкової реформи". Саме ці реальні кроки законодавців створили важливі передумови для реальної фіскальної децентралізації та передачі передачу органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень разом із закріпленням джерел фінансування для їх реалізації, не зважаючи на усі дискусії, недоліки й упущення у зазначених законах. Водночас базовий законодавчий акт про децентралізацію адміністративних і владних повноважень — Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" — було ухвалено 5 лютого 2015 р. на основі дещо удосконаленої й реформованої податкової системи. Втім процес добровільного об'єднання упродовж 2015—2019 рр., на наш погляд, можна охарактеризувати як дуже повільний, що очевидно було пов'язано із нестабільністю в державі, військовими конфліктами та певними психологічними чинниками в частині недовіри "на місцях" щодо успіху й перспектив даної реформи. Саме тому цілком оправдано у 2020 р. державою було застосовано певною мірою "силовий" спосіб завершення реформи.

З прийняттям зазначених вище законодавчих змін до структури розподілу податків на національному рівні органи місцевого самоврядування в регіонах отримали розширений перелік податкових надходжень, що отримували місцеві бюджети. Значні зміни відбулись і в переліку податків, які формують державний бюджет, розширюючи фіскальне поле для реалізації відповідної державної політики [11, с. 252]. Сьогодні відповідно до статей 64 та 67 Бюджетного кодексу України, до місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад сплачуються такі податки: 60 % податку на доходи фізичних осіб; 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в по-

рядку рубок головного користування; державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів; податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; збори та інші платежі відповідно до Кодексу [3].

Об'єднана територіальна громада (ОТГ) є публічною юридичною особою, що утворена в результаті реорганізації сільських, селищних, міських рад, обраних територіальними громадами, що об'єдналися шляхом їх приєднання до юридичної особи: сільської, селищної, міської ради, розміщеної в адміністративному центрі ОТГ. ОТГ має повноваження з формування, розподілу та використання відповідних фондів коштів. Зауважимо, що специфікою фінансової правосуб'єктності ОТГ є таке: 1) матеріальна та фінансова основа діяльності, яку становлять рухоме й нерухоме майно, кошти, земля та інші природні ресурси, тобто ті, що перебували в комунальній власності сільської, селищної, міської ради, що розміщена в адміністративному центрі ОТГ; 2) майнові, грошові, а також природні ресурси, що перейшли ОТГ за правонаступництвом від територіальних громад, які об'єдналися з дня набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою ОТГ; 3) можливість самостійного прийняття рішень стосовно набуття й виконання майнових та інших фінансових зобов'язань; 4) обов'язок відповідати за зобов'язаннями своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення; 5) можливість бути засновником юридичних осіб не лише публічного, а й приватного права тощо [1, с. 63].

У свою чергу 12 червня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв 24 розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад. У результаті в країні створено 1469 територіальних громад, з них: 409 міських, 433 селищних та 627 сільських (зокрема 31 громада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей). Проте у 1439 з них 25 жовтня 2020 року пройшли перші вибори місцевих голів і депутатів місцевих рад. Кількість населення територіальних громад різна: від 1368 осіб (Олександрівська територіальна громада, Мелітопольський район) до 1443207 осіб (Харківська територіальна громада, Харківський район). Слід зазначити, що законодавчо не затверджено ліміт кількості жителів та певних територіальних обмежень формування громад [6]. Про успіхи чи прорахунки такого дещо "силового", хоча й необхідного об'єднання можна буде стверджувати лише у довготривалій перспективі. Водночас основним критерієм є ефективність роботи територіальних громад, що неможливо буде забезпечити за дефіциту фінансових ресурсів на місцях. Адже очевидно уже зараз, що багато із перелічених громад стикнуться із проблемою недостатньої податкоспроможності й іншими фінансовими труднощами. Ситуацію ускладнюватиме необхідність реалізації нових перекладених на громади повноважень щодо фінансування різних соціальних об'єктів тощо.

Відтак проаналізуємо результати фіскальної децентралізації на основі оцінки динаміки доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця за 2019—2020 рр. (табл. 1).

Як видно із даних табл. 1, найбільші обсяги надходжень до місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця були в м. Київ, Київській, Дніпропетровській та Полтавській областях — 14295,8 грн, 8510,3 грн, 8971,4 грн, 8469,3 грн на особу у 2019 році, а також 14963,8 грн, 9247,5 грн, 9308,9 грн, 8630,7 грн на особу у 2020 році відповідно. Проте найменше відхилення за цим показником у Полтавській (101,9%), Дніпропетровській (103,8%), Закарпатській (104,6%), Одеській (105%) та Чернівецькій (105,8%) областях. Найбільше відхилення

у Луганській області — 112,9%, а середнє значення по всій Україні становить 106,4%.

За підсумками 2020 р. надходження до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 290,1 млрд грн, що становить 99,0% від затвердженого річного плану з урахуванням змін (293,2 млрд грн). У порівнянні з планом без урахування змін (який було визначено при затвердженні місцевих бюджетів — 291,1 млрд грн), рівень виконання становив 99,6% [6]. Також порівняно з 2019 роком, номінальне зростання надходжень у 2020 році становило 14,9 млрд грн, або +5,4%. Слід зазначити, що за підсумками 2019 р. приріст доходів відносно 2018 р. склав 17,5% (+41,1 млрд грн).

Безумовно, на надходження до місцевих бюджетів у 2020 р. суттєво вплинули карантинні заходи, запроваджені у зв'язку з пандемією коронавірусу. У квітні — травні спостерігалось суттєве зменшення надходжень, після чого у червні — липні позитивна динаміка поступово відновилася і протягом жовтня — грудня середній показник приросту доходів склав 10,7%. Як і раніше, найбільшу питому вагу у доходах всіх місцевих бюджетів України займали надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб — 177,8 млрд грн, або 61,3% від суми доходів загального фонду місцевих бюджетів. У порівнянні з 2019 р. надходження податку зросли на 12,3 млрд грн" або на 7,4% [6].

У 2020 р. на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом перебували 872 об'єднані територіальні громади (з урахуванням 41 міста обласного значення, в яких відбулося приєднання). За 2020 р. доходи загального фонду бюджетів ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету) склали 54,0 млрд грн, що становило 18,6% від загального обсягу доходів усіх місцевих бюджетів України. У структурі доходів загального фонду ОТГ питома вага податку на доходи фізичних осіб становила 60,5% (рис. 1), у 2019 р. аналогічний показник становив 58,1%. Надходження ПДФО склали 32,7 млрд грн. Плати за землю надійшло 6,8 млрд грн (12,6% від загальної суми), єдиного податку — 7,8 млрд грн (14,4%), акцизного податку — 3,6 млрд грн (6,6%), у тому числі акцизного податку з палива — 2,3 млрд грн (4,2%), податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки — 1,2 млрд грн (2,1%) [6].

На наш погляд, приблизно така ж структура надходжень бюджетів ОТГ в Україні за незмінності податкового законодавства спостерігатиметься і за підсумками найближчих років. Проблема залишається роль власне місцевих податків, тобто єдиного та податку на майно (сумарно у 2020 р. забезпечили 29,1 % надходжень). Безумовно, якщо порівнювати надходження у місцеві бюджети від місцевих податків до проведення адміністративної реформи, які були в принципі на мізерному рівні й становили декілька відсотків, ситуація у бюджетній системі якісно змінилась. Втім, вважаємо, необхідно працювати над тим аби стимулювати наповнення бюджетів ОТГ власне на основі місцевих податків, що буде предметом зацікавлення на місцях з боку голів громад, адже в кінцевому підсумку дасть змогу розширити фінансування потреб цих громад тощо. Відтак поки що структура податкових надходжень бюджетів ОТГ, у якій ключовою є роль ПДФО залишається певною мірою спотвореною та такою, що не відповідає кращим практикам країн ЄС й інших розвинутих держав світу у частині розвитку місцевого самоврядування й забезпечення його фінансової незалежності.

Відзначимо, що загальний обсяг витратків місцевих бюджетів у 2020 р. склав 478,1 млрд грн, що на 88,2 млрд грн (-15,5%) менше від обсягу витратків, проведених у 2019 р. Із зазначеної суми видатки загального фонду у 2020 р. становили 357,7 млрд грн, що на 84,9 млрд грн (-19,2%) менше відповідного показника 2019 р. Водночас впровадження реформи децентралізації вплинуло на

Таблиця 1. Динаміка доходів місцевих бюджетів в Україні у розрахунку на 1 мешканця у 2019–2020 рр.

Назва області	Доходи на 1-го мешканця, грн		
	2019 рік	2020 рік	Відхилення, %
Вінницька	6022,4	6409,7	106,4
Волинська	4790,0	5140,5	107,3
Дніпропетровська	8971,4	9308,9	103,8
Донецька	5386,8	5767,9	107,1
Житомирська	5703,2	6136,0	107,6
Закарпатська	4067,5	4256,2	104,6
Запорізька	7091,8	7562,4	106,6
Івано-Франківська	4340,7	4681,6	107,9
Київська	8510,3	9247,5	108,7
Кіровоградська	6311,3	6802,2	107,8
Луганська	3592,8	4056,8	112,9
Львівська	6344,5	6755,8	106,5
Миколаївська	6122,5	6670,9	109
Одеська	7024,3	7378,2	105
Полтавська	8469,3	8630,7	101,9
Рівненська	4637,4	5076,8	109,5
Сумська	6045,8	6490,1	107,3
Тернопільська	4402,3	4763,1	108,2
Харківська	7038,5	7460,5	106
Херсонська	4931,8	5320,6	107,9
Хмельницька	5492,7	5962,8	108,6
Черкаська	6082,4	6528,9	107,3
Чернівецька	3796,8	4018,6	105,8
Чернігівська	6082,1	6713,7	110,4
м. Київ	14295,8	14963,8	104,7
Україна	6889,5	7327,1	106,4

Джерело: [6].

активізацію прийняття об'єктів зі спільної у комунальну власність громадами. Головним стимулом для територіальних громад офіційно оформити об'єкти спільної власності — можливість збільшення надходжень у свої бюджети у разі правильного розпорядження отриманими активами. Станом на квітень 2021 р. 98,8% територіальних громад прийняли рішення про взяття на баланс об'єктів спільного майна (23523 — передано, 287 — не передано) [6].

У контексті зазначеного вище можна стверджувати, що вибір ефективної моделі розвитку ОТГ в Україні на основі збалансування джерел наповнення бюджетів громад у відповідності до кращих світових практик й реальної фінансової децентралізації й податкоспроможності є основною для їх становлення як справді незалежних інститутів, які ставитимуть перед собою завдання покращення якості і рівня життя мешканців. Це особливо актуально в умовах необхідності цифровізації країни, зокрема надання якісних послуг за новими підходами в онлайн-режимі.

На сучасному етапі розвитку цифровізація державних послуг дає можливості для покращення життя громадян та розвитку різних галузей і виробництв в межах економіки конкретного регіону і країни, більше того, якщо йдеться про великі громади, наприклад, Київську, Львівську, Харківську тощо, то можна стверджувати і про економіку громади, як окреме поняття. Цифрові послуги проникли в усі сфери життєдіяльності і призвели до змін у бізнес-процесах, а також власне у відносинах між державою, суб'єктами господарювання та мешканцями громади. У свою чергу зростає роль цифрової грамотності населення України, розвиток якої є важливим напрямом трансформації суспільства в контексті усвідомлення нових можливостей, які дають сучасні сервіси, потенціалу економії часу, уникнення витрат та ризиків бюрократизації. Однак над проблемами цифровізації необхідно працювати не лише на загальнодержавному рівні, але й на рівні конкретних ОТГ у країні.

Рис. 1. Структура надходжень (без трансфертів з державного бюджету) ОТГ у 2020 році

Джерело: побудовано на основі [6].

Потрібно відзначити як вагомий успіх, що в Україні вже запроваджено чимало електронних послуг, які пришвидшують цифрову трансформацію. Водночас зміна звичних моделей надання публічних послуг вимагає часу та зусиль, оскільки наявність онлайн-послуг ще не означає, що ними всі мешканці відразу будуть користуватися. Важливо розвивати готовність громадян використовувати е-послуги [12]. Міністерство цифрової трансформації України у 2020 р. запустило проект "Дія" — це електронний сервіс державних послуг у формі мобільного додатку та веб-порталу, головною метою якого є створення цифрової країни. З початку запуску понад 4 млн осіб користувалися порталом та понад 4,5 млн — застосунком, а щодня реєструється близько 25 тис. громадян. Станом на 2021 р. у мобільному додатку є функція оцифрування 9 видів документів, а на порталі доступні понад 50 державних онлайн-послуг, які заощаджують користувачам час та ресурси, а державі — бюджетні витрати на канцелярію тощо [6; 12]. Також адміністративні послуги онлайн є інструментом стримування корупції й суттєво мінімізують бюрократію.

У кінцевому підсумку цілком справедливо очікується, що цифровізація вітчизняної економіки дасть можливість: створювати щонайменше від 11% (у 2021 р.) до 95% (2030 р.) додаткового ВВП на рік; додатково створити до 1260 млрд дол. США ВВП (за 10 років); збільшити надходження до бюджету на 240 млрд дол. США (за 10 років); створити 700 тис нових робочих місць; досягнути в 2030 р. частки цифрової економіки в загальному ВВП України у 65%; забезпечити 99,9% українських домогосподарств широкосмуговим доступом до мережі Інтернет; покрити всю територію України 4G-5G; покрити 99% усіх автомобільних і залізничних магістралей та 95% сільської місцевості технологіями мобільного Інтернету; надати 99,9% громадян цифрову ідентифікацію (citizen-card, Mobile ID) та технічні можливості користуватися довірчими послугами тощо [15]. У розрізі перелічених напрямів особливе значення має забезпечення жителів ОТГ у сільській місцевості доступом до якісного Інтернету, в іншому випадку не буде змоги цифровізувати послуги для таких громадян, виходячи із технічних перешкод. Більше того вони будуть певною мірою обмежені у своїх правах в умовах кращих можливостей користуватись цифровими послугами у містах, створених навколо великих міст.

Загалом потрібно враховувати, що фінансова децентралізація має переваги і недоліки, на які необхідно зважати у ході становлення громад в Україні та цифровізаційних процесів у їх межах та державі загалом (табл. 2).

ВИСНОВКИ

Під фінансовою децентралізацією потрібно розуміти процес, пов'язаний з передачею певної частини обов'язків, відповідальності та повноважень "на місця" від центральних органів влади та управління в державі, кінцевою метою чого є підвищення ефективності формування, розподілу та перерозподілу національних фінансових ресурсів. Розширення владних та бюджетних повноважень місцевих органів на основі фінансової децентралізації є обґрунтованим й необхідним для розвитку держави і збереження потенціалу національної економіки та суспільства, так як на місці кращим є розуміння потреб й перспектив безпосередньо для жителів тої чи іншої громади. Водночас необхідно працювати на рівні держави й органів місцевого самоврядування над оптимізацією структури податкових надходження до бюджетів ОТГ в частині збільшення частки місцевих податків. Однак

Таблиця 2. Переваги та недоліки фінансової децентралізації

Переваги	Недоліки
1) фінансова самостійність територіальних громад у забезпеченні своїх жителів суспільними благами; 2) створення умов для кращого забезпечення потреб місцевого населення; 3) зростання відповідальності місцевих органів влади перед населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць; 4) стимулювання державного сектору до реакції на вимоги громадян; 5) формування конкурентного середовища на різних рівнях місцевої влади за робочу силу, інші фактори виробництва та споживачів суспільних благ; 6) формування ефективної системи вирівнювання з метою стимулювання розвитку територій; 7) зростання компетенції та кваліфікації органів місцевого самоврядування в процесі вирішення питань щодо розвитку відповідних територій; 8) динамічність системи, здатність до експериментування й інновацій у наданні державних послуг; 9) вирівнювання владних повноважень на різних рівнях управління	1) ускладнення процесу перерозподілу фінансових ресурсів через бюджет та управління бюджетним процесом загалом; 2) складність узгодження локальних потреб територіальних громад із макроекономічними потребами країни; 3) виникнення регіональних фінансових розбіжностей; 4) зниження централізованого бюджетного контролю над формуванням та ефективним розподілом бюджетних ресурсів; 5) обмеження централізованого вирівнювання дохідної та видаткової частин бюджетів територіальних громад

Джерело: побудовано авторами на основі [8].

позитивні тренди у наповнюваності місцевих бюджетів та надійності і якості таких джерел уже закладено упорядкованості останніх років.

Вирішення проблем фінансової незалежності ОТГ в Україні повинно здійснюватись з врахуванням необхідності цифрової трансформації у громадському та бізнес-секторі на рівні держави, регіонів й окремих громад. Розвиток цифровізаційних ініціатив, зокрема на основі удосконалення можливостей електронного сервісу "Дія", дасть змогу підвищити якість послуг населення, заощадити бюджетні кошти та мінімізувати бюрократичні ризики як на рівні індивідуальних потреб мешканців, так і на рівні потреб підприємницьких структур. Перспективи подальших наукових розвідок формує необхідність вирішення проблем управління громадами, наповнення їх бюджетів й реалізації покладених державою повноважень, що частково є непосильними, особливо для фінансово слабких громад і територій в Україні.

Література:

1. Афанасова Є. А. Об'єднана територіальна громада як об'єкт фінансових правовідносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція: зб. наук. пр. Одеса, 2020. Вип. 43. С. 60—64.
2. Бикадорова Н.О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2. С. 145—151.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2456-17#Text>
4. Гром В., Кулай А. Децентралізація: економіко-правова основа реформ в Україні. Економіст. 2012. № 12 (314). С. 26—28.
5. Демчишак Н., Радик В. Розвиток цифрової інфраструктури та блокчейн-технологій в Україні. Інноваційна економіка. 2020. № 3—4. С. 188—194.
6. Децентралізація влади. URL: <https://decentralization.gov.ua>
7. Євтушенко О.Н., Андріаш В.І. Державне управління (Основи теорії державного управління): навчальний посібник у трьох частинах. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч. 1. 268 с.
8. Клименко О.М. Фінансова децентралізація як основа розвитку місцевого самоврядування. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 5. С. 103—107.
9. Крупка М.І., Демчишак Н.Б., Кульчицький М.І. Парадигмальні засади фінансового регулювання інноваційної діяльності у контексті забезпечення сталого розвитку країни і територіальних громад. Стратегії сталого розвитку в умовах посткризового відновлення: монографія / За заг. ред. В.В. Храпкіної, В.А. Устименка. Київ: Інтерсервіс, 2021. 382 с.
10. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи розвитку: монографія / Т.Ю. Александрюк, Т.О. Дулік, Н.І. Захарова та ін.; за ред. Л.Б. Баранник. Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2015. 256 с.
11. Пономарьова Т.В., Комлева М.А. Огляд фінансової децентралізації в розрізі податків місцевих і державного бюджетів України. Бізнес Інформ. 2020. № 1. С. 251—257.
12. Роль ЦНАП (центрів Дія) у використанні е-послуг: навчальний посібник. "U-LEAD з Європою", 2021. 62 с.
13. Руденко І.В. Фіскальна децентралізація: моделі, перспективи, ризики. Економіка. Фінанси. Право. 2014. № 6. С. 16—22.
14. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / [М.І. Крупка, В.М. Кміть, Р.Ю. Паславська, Н.Б. Демчишак]. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 448 с.
15. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

16. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances: Needs, Sources, and Utilization. New Jersey, 1961. P. 79—96.

References:

1. Anan'ieva, Ye. A. (2020), "The united territorial community as a subject of financial legal relations", *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia*, vol. 43, pp. 60—64.
2. Bykadorova, N. O. (2010), "Financial decentralization of local self-government institutions", *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, vol. 2, pp. 145—151.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2456-17#Text> (Accessed 14 May 2021).
4. Hrom, V. and Kulaj, A. (2012), "Decentralization: economic and legal basis of reforms in Ukraine", *Ekonomist*, vol. 12 (314), pp. 26—28.
5. Demchyshak, N. and Radyk, V. (2020), "The development of digital infrastructure and blockchain technologies in Ukraine", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3—4, pp. 188—194.
6. Decentralization (2021), "Analytics and monitoring", available at: <https://decentralization.gov.ua> (Accessed 22 April 2021).
7. Yevtushenko, O. N. and Andriash, V. I. (2013), *Derzhavne upravlinnia (Osnovy teorii derzhavnoho upravlinnia) [Public administration (Fundamentals of the theory of public administration)]*, 1st ed, Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, Ukraine.
8. Klymenko, O. M. (2018), "Fiscal decentralization as basis of development of local government", *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 29(68), no. 5, pp. 103—107.
9. Krupka, M. I. Demchyshak, N. B. and Kul'chyts'kyj, M. I. (2021), *Paradyhmal'ni zasady finansovoho rehuliuвання innovatsijnoi diial'nosti u konteksti zabezpechennia staloho rozvytku krainy i terytorial'nykh hromad. Stratehii staloho rozvytku v umovakh postkryzovoho vidnovlennia [Paradigmatic principles of financial regulation of innovation in the context of sustainable development of the country and local communities. Strategies for sustainable development in the context of post-crisis recovery]*, Interservis, Kyiv, Ukraine.
10. Aleksandriuk, T. Yu. Dulik, T. O. and Zakharova, N. I. (2015), *Mistseve opodatkovannia v Ukraini: evoliutsiia ta perspektyvy rozvytku [Local taxation in Ukraine: evolution and prospects of development]*, Dnipropetrovsk'ska derzhavna finansova akademiia, Dnepropetrovsk, Ukraine.
11. Ponomar'ova, T. and V. Komlieva, M. A. (2020), "An Overview of the Fiscal Decentralization in the Context of the State and Local Taxes in Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 251—257.
12. U-LEAD z Yevropoiu (2021), *Rol' TsNAP (tsentriv Diia) u vykorystanni e-poslugh [The role of CNAP (Action Centers) in the use of e-services]*, Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
13. Rudenko, I. V. (2014), "Fiscal decentralization: models, prospects, risks", *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 6, pp. 16—22.
14. Krupka, M. I. Kmit', V. M. Paslavs'ka, R. Yu. and Demchyshak, N. B. (2017), *Systema administruvannia podatkov v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [The system of tax administration in Ukraine: state, problems and prospects of development]*, LNU imeni Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
15. The official site of Ukrainian Institute of the Future (2019), "Ukraine 2030E is a country with a developed digital economy", available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (Accessed 11 May 2021).
16. Tiebout, C. (1961), "An Economic Theory of Fiscal Decentralization", *Public Finances: Needs, Sources, and Utilization*, pp. 79—96.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2021 р.